

SZILÁGYI JÚLIA

Olvasott idők

BOOKART - KALLIGRAM

2022

Támogató a Romániai Magyar Demokrata Szövetség
és a Communitas Alapítvány

© Szilágyi Júlia, 2022

© Bookart, Pesti Kalligram 2022

Bookart > ISBN 978-606-8994-58-1

Kalligram > ISBN 978-963-468-372-8

Tartalom

Olvasott idők (bevezető)	5
Ironikus lecke az időről (Babits Mihály: <i>Jónás könyve</i>)	7
A Mórija hegyén (Reflexiók egy Rembrandt-képhez)	13
Proustiana	21
Várakozás a törvény kapujában	27
A gond és a tartás	33
Mit olvas Hamlet herceg?	43
Montaigne kora és találmánya	47
Diderot paradoxonjai	57
Johnson és Boswell – avagy a XVIII. század másik arca	74
Könyvbe préselt rózsa – avagy hét nap a középkorból	95
Tolsztoj gyónásai	104
Rokonságok (Székely János versei és prózája)	115
Versenymű égő zongorára (Bodor Ádám: <i>Az érsek látogatása</i>)	131
Széppróza és bölcsélet között	145
Falu a koporsókő alatt	153
A fehér komód titka	163
Regény-álom a lét teljességéről	172

Olvasott idők

Az idő a kultúrtörténetnek – így az irodalom történetének – is, rendezőelve. Elhelyez és rangsorol a maga szempontjai, kritériumai szerint, különböző korszakokat képviselő műveket. A görögség mítoszvilágában az idő isteni rangot kap Krónosz személyében. A bibliai hagyományban isten és ember viszonya, amely nyilván erőviszonyokat fejez ki, az idő változó helyzetekben mutatkozik meg. Noé attól válik – vallástörténeti közvetítéssel – történelmi szereplővé, hogy az Úr parancsa feladatot ró rá. Jósolnia kell. Egy bűnös város, Ninivé pusztulását rendeli el az Isten, de nem sieti el a dolgot: „Van időm, én várhatok”, jelenti ki, és ezzel az időt mint az erő, a hatalom, a büntetés és megbocsátás szinonimáját határozza meg. Ábrahám sorsában ugyancsak teológiai fordulatok követik egymást. Személyét, családját, fia életét meghatározó döntés születik és visszavonatik. Az emberádozatot elrendelő kegyetlen idő érvényét veszti, átértelmeződik, a próbatétel idejévé szelídül. Ezt a megváltozott időt akár az emberiség történetében bekövetkezett antropológiai fordulatként is értelmezhetjük.

Kötetem ebből az – eszmetörténetinek is nevezhető – időből indul ki, hogy a továbbiakban olyan műveket mutasson fel, amelyek az idő, az idők szerepével összefüggő mozzanatok, folyamatokat örökítenek meg egyén és társadalom életében. A szépirodalom diaológus az idővel. Az olvasó élményévé képes tenni annak a kimerít-

hetetlen módozatait, ahogyan az ember megérti vagy félreérti, felismeri vagy félreismeri sorsát, helyét a történelmi időben vagy a saját, neki rendelt rövid idejében az életnek. Ebben a kötetben, szándékom szerint, azt találja meg az olvasó, ahogyan a magam módján olvastam azt, amit különböző korokban íróknak a maguk ízlése, világlátása, tapasztalata mutatott az időről, amelyben éltek.

A jelen kötet szelektív összesítése munkásságomnak korábbi köteteteimből, az idő és az irodalom viszonyáról: *Jonathan Swift és a huszadik század* (Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1968), *A helyszín hatalma* (Kriterion, 1979), *Mit olvas Hamlet herceg?* (Kriterion, 1993), *Versenymű égő zongorára* (Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2002), *Lehet-e esszét tanítani?* (Komp-Press Kiadó – Korunk, Kolozsvár, 2007), *Álmatlan könyv* (Komp-Press, 2014).

Szilágyi Júlia

Ironikus lecke az időről

Babits Mihály: *Jónás könyve*

Fiamnak

*„Van időm, én várhatok.
Elöttem szolgálaim, a századok,
fűjják sziklámat; míg láng lesz belőle;
bár Jónás ezt már nem látja, a dőre,
Jónás majd elmegy, de helyette jó más,
így gondolá az Úr; csak ezt nem tudta Jónás...*

Ha várni annyi, mint – többé vagy kevésbé tudatosan – értelmezni az időt, Babits életműlezáró, hatalmas költeményében a várakozás két aktora közül persze hogy az Úr az, aki tudja: az időnek is ura, éppen mert tudja, hogy mi fog történni. Az ember nem tudja. Hozzá, a halandóhoz, Jónáshoz szól az Úr, ekként:

*A szó tiéd, a fegyver az enyém.
Te csak prédikálj, Jónás, én cselekszem.*

A próféta is szolga; eszköze egy szándéknak, mely végtelenül rugalmas lehet, hiszen nem állják útját időbeli korlátok. Várakozás–stra-

tégiájában Jónás viszont, léte időbeli behatároltságának gyanútlan foglyaként egy immár lejárt mandátumot képvisel, az időközben aktualitását, tehát értelmét veszített feladat lázában él és ég, nem tud saját pályamódosulásáról, vár valamit, aminek már nem kell bekövetkeznie. A várás/kivárás Jónás számára – minden ember számára – élettartalom és cél, de mint meghatározó emberi alaphelyzet, eleve a végességre emlékeztet. És – abból, ami Jónás számára a valóságos várankozás tárgya – nem sikerül semmi. A jóslás Jónás aktív és célirányos várankozása, de mint ilyen, nem önként vállalt, személyes felismerésből, elhivatástudatból eredő feladatteljesítés, hanem eleve kényszerpálya. Hajlamaitól eredetileg idegen funkciót ad, és ezzel más életcél tűz ki, más életformát kíván, sőt jellemváltozást idéz elő:

*En Jónás, ki csak a Békét szerettem,
harc és pusztulás prófétája lettem.*

Kényszerű szerepvállalásából akkor lesz tévedés, balga kudarc, hazug prófécia, miután már hivatásként fogadta el és élte meg, meggyőződéssel képviselte és szolgálta az immár – tudtán kívül – bukott ügyet: az isteni büntetést, Ninive pusztulását. Milyen várankozás Jónásé? Istenfélő? Embergyűlölő? Hiábavaló:

*S elmúlt egy hét és kettő, három, négy, öt,
és már a harmincnegyedik nap eljött.
Jött a reggel és a dél és az este:
Jónás egész nap az ég alját leste.
S már a láthatár elmerült az éjben,
s egy árva ház sem égett Ninivében.*

De miért kell Jónásnak kudarcot vallania ott, ahol küldetését kellett volna teljesítenie?

*Mert látá az Ur, hogy ott egyik -másik
szívben még Jónás szava kicsirázik*

Vagyis, amit Jónás kudarcként él meg – Ninive megmenekülése! –, valójában siker lenne? És a Jónás-paradigma jellegzetes értelmiségi csapda-helyzet? A jóslat sikere pusztán presztízskérdés? A jóslat kudarca attól viszonylagos vagy abszolút, hogy miként válaszolunk a prioritások kérdésére? Arra ugyanis, hogy mi az igazán fontos – az ügy vagy az ember?

A *Jónás könyvében* a várakozás tétje a kétféle perspektíva egyidejűsége:

*Hazudtam én, és hazudott a naptár.
És hazudott az Isten! Ezt akartad?*

Nos: mit akart Jónás? És mit akar az Isten? Hadd közelítsünk – a Babits-költemény nyomán feltehető néhány kérdéshez a megszámlálhatatlan közül – látszólag nagyon messziről. *Jónás könyvének* (a bibliainak és a babitsinak) van egy harmadik szereplője is: Ninive. A város. Tegyük hozzá, nyomatékosan: a bűnös város. Megbüntetése végett szólítja az Úr Jónást: „Kelj fel és menj / Ninivébe, kiálts a Város ellen...”

Paul Virilio – Toynbee-ra is hivatkozva – a város létrejöttét, kialakulását a védekező térszervezéssel, végső soron a háborúval kapcsolja össze. Ha azt a várakozás-paradigmát, amely a *Jónás könyvéből* kiolvasható, úgy értelmezzük, hogy tekintetbe vesszük Virilio „episztemo-technikai tudás”-nak nevezett munkahipotézisét, a következő kép alakul ki: Jónás saját tévedésének/téveszméjének áldozata, mint mindenki, aki emberi távlatba helyez nem embertől függő sorseseeményt. Ne feledjük alapállását: „...rühellé a profétaságot,/ félt a várostól...”! Belebukik valamibe, amit nem is akart – íme, Jónás tragikomédiája! Átképzése a cet gyomrában túlságosan sikerült. Ami ezután következik – Ninive elmaradt pusztulása, vagyis Jónás

elmaradt sikerélménye –, az eltérő célképzeteből ered. Jónás fundamentalista mód azonosul a Küldetéssel, az eredeti forgatókönyvhöz ragaszkodik; az Úr pedig – a szó megengedő, rugalmas jelenetésében – *emberségesen*, megszánja Ninivét, megbocsát a Városnak. A halandó várakozáshorizontja emberi léptékű, az ember minden tettében és gondolatában önigazolásra szorul, sürgeti véges ideje, türelmetlen, élete értelmét, küldetése célját csak akkor hiszi, ha megvalósultnak látja, számára megfoghatatlan igazság a történelmi tapasztalat és történelem fölötti szózat, hogy ugyanis:

*Ninive nem él örökké. A tök sem,
s Jónás sem. Eljön az ideje még,
születni fognak újabb Ninivék
és jönnek új Jónások, mint e töknek
magvaiból új indák cseperednek,
s negyven nap, negyven év, vagy ezer-annyi
az én szájamban ugyanazt jelenti.*

A tök egyenlősége Jónással és Ninivével – Az előtt, akinek „negyven nap, negyven év, vagy ezerannyi”, a végtelen entitás, az örökkévalóság előtt – a múlandó dolgok, lények és létesítmények egyenlősége a várakozásban, az Időben, amely nem értük van, és nem nekik dolgozik. Az emberi várakozás csak tagolni tudja az időt, célok, beteljesülések és csalódások mindig és szükségszerűen átmeneti, pillanatnyi, szusszanásnyi, fuldoklásnyi állomásaival.

Csakhogy az idő változik az Időben. A *Tiszta háború*ban Virilio arról is felvilágosít, ha még nem vettük volna észre, valamikor, jóval azelőtt, hogy az idő adásidővé alakult volna, „el kellett indulni ahhoz, hogy megérkezzék az ember”, ma már pedig „a dolgok megérkeznek, mielőtt az ember elindulna”, és „majd azt fogjuk várni, hogy megérkezzék az, ami marad”. És mi marad? Minthogy a várakozás ideje lecsökkent, „csak pár perc marad az emberből, mint olyan lényből, aki befolyásolni tudja a dolgok folyását”.

De hiszen már Jónásról tudnunk kell, hogy jelképesen bár, alig pár perccel több adatik neki, mint a tőknek, s alig pár perccel kevesebb, mint Ninivének. Az Úr időszámítása szerint vázolva Jónás perceit, létét, a számára rendelt várakozás(ok)at a következőképpen szakaszolhatjuk:

I. elfut küldetése elől, ideológiája:

*Mi közöm nekem a világ bűnéhez?
Az én lelkem csak nyugodalmat éhez.
Az Isten gondja és nem az enyém:
senki bajáért nem felelek én.*

II. belátja az elkerülhetetlent, nem feltétel nélkül, de engedelmeskedik:

*Most már tudom hogy nincs mód futni tőled
s ki nem akar szenvedni kétszer szenved.
De te se futhatsz, Isten, énelőlem...*

III. Istent szorgálván, személyes kudarcot vall; immár csak azt várja:

*Lelkem vedd vissza, kérlek,
mert jobb már hogy meghaljak, semhogy éljek.*

Paul Virilio gondolatkörében és beszédmódjában értelmezve a *Jónás könyve* várakozás-stratégiáit és azok kimenetelét, úgy tűnik, Nínvét valamilyen „transzpolitika” menti meg. Ebben az olvasatban a történet az elrettentésről szól, vagyis a vész, a háború, a pusztulás elhárításáról kvázi-háborús eszközökkel. A prófécia ez esetben felidézi, kilátásba helyezi a büntetést, a megsemmisítést, alternatívát teremt; a fenyegetés, az elrettentés helyettesíti, képviseli, ritualizálja a megtorlást magát. A kettőt összetévesztvén, Jónás félreérti/nem érti a transzpolitikát. Mást vár, mint ami történik. Más történik,

mint amit vár. Sejtí-e, hogy ez a félreértés az ő sorsa, az identitása? Hogy „az égi és ninivei hatalmak” behatárolják azt az azonosságot, amelyben – Virilióval szólva – „Az időtartam az ember voltaképp létezőmódja.” Az ember mintegy az időtartamba karcolt felirat.

1996

A Mórija hegyén

Reflexiók egy Rembrandt-képhez

*...az ember szabad, az ember a szabadság...
mert kitaszítva a világba, minden tetteért felelős.*

Jean-Paul Sartre

Helyszín és helyzet

A leningrádi Ermitázsban látható egy nagy méretű Rembrandt kompozíció. Ábrahámot ábrázolja a Mórija hegyén abban a pillanatban, amikor az áldozati kőhöz kötözött fiára, Izsákra emeli a kést. Gyilkosság készül vagy példás cselekedet? Erre a kérdésre a kompozíció harmadik alakja adja meg a választ: az Úr angyala ő, küldetése megjelenteni, hogy az áldozatra felszólító parancs próbatétel volt, Ábrahám istenfélelmének, engedelmességének próbája, melyet sikeresen kiáltván, fiát hazaviheti. Amikor 1961 tavaszán Bajor Andorral megálltam a kép előtt, még nem ismertem sem Kierkegaardnak, sem Sartre-nak a közismert bibliai történetet értelmező eszmefuttatását. Bajornak az élmény hatására rögtönzött exegézise, s kivált a belőle leszűrt erkölcsi tanulság máig sem vesztette el számomra az érvényességét. Így hangzik: a szörnyűségnek, a legrettenetesebbnek nem kell elkerülhetetlenül bekövetkeznie. Az

utolsó pillanatban, amikor már úgy tűnik, nincsen remény – megjelenik a hírnök (az angelosz szó ezt jelenti), aki lefogja a gyilkos kezét, megmenti az ártatlant!

De honnan jött az angyal? És honnan a gyilkos áldozatra felszó-lító Hang?

Kierkegaard számára Ábrahám története – azé az emberé, alá nem tudja maga eldönteni, hogy miként kell cselekednie – a gyen-gék csapdája. És mindenkié, aki örökké parancsra vár, parancsra cselekszi vagy nem cselekszi a jót, illetve a rosszat.

A bibliai mítosz szerint Ábrahám az eszményi hívő, az engedel-mes alattvaló klasszikus megtestesítője: hősként dicsőítik, holott Kierkegaard szerint mint gyilkostól kellene tőle az ép erkölcsi ér-zékűeknek elfordulniuk. Sartre még tovább megy: „Ha angyal érke-zik hozzám, mi bizonyítja, hogy angyal? És ha hangokat hallok, mi bizonyítja, hogy az égből jönnek és nem a pokolból, vagy a tudat-alattiból, esetleg egy beteges állapotból? (...) Sohasem fogok meg-győző jelre vagy bizonyítékra találni. Ha hang szól hozzám, min-dig én döntöm el, hogy a hang az angyalé; ha egy tettet jónak talál-ok, saját választásom alapján mondom, hogy a tett inkább jó, mint gonosz. Semmi sem választ ki arra, hogy Ábrahám legyen, és még-is percenként kénytelen vagyok cselekvésemmel példát mutatni.”

Választás, cselekvés, példa

Ismerünk olyan embereket, akik más emberek életéért képesek vol-tak kockáztatni a magukét. Nem beszél róluk senki, ők sem beszél-nek magukról. Mit is mondhatnának? Átlagemberek. Hiszen ha nem azok volnának, azt kellene hinnünk, hogy az etikus magatar-tás kivétel, hogy csak rendkívüli egyéniségek képesek az általáno-san elfogadott erkölcsi törvények szerint cselekedni.

Ismerünk olyan embereket is, akik kiadták vagy teljesítették azo-kat a parancsokat, amelyek más emberek – tízezrek, százazrek, mil-

liók – pusztulását okozták. Róluk már többet beszélnek, ők is beszélnek magukról. Pedig mit is mondhatnak? Átlagemberek. Nem hivatkoznak elvekre. Hiszen ha volna is mire hivatkozniuk, ez azt jelentené, hogy a tömeggyilkosság, a genocídium erkölcsileg igazolható, hogy fizikai lehetősége egyben etikai elfogadhatóság is. Azok a magasabb értékek, amelyekre e tettek elkövetésekor hivatkoznak, utólag – vagyis amikor a „minden szabad, ami lehetséges” rendkívüli állapota megszűnik, és helyreáll az erkölcsi világrend – egyből szertefoszlanak. Ami megmarad, azt is jól ismerjük, mindössze ennyi: *parancsra tettem*. Parancsra cselekedett Eichmann, Callay, a My-Lai-i főhadnagy, még az olyan teológiai gyilkosságokat is, mint az ókori emberáldozat, felsőbb sugallat, isteni eredetű parancs mentesíti az emberi törvény egyetemessége alól. Olyan tragikus feszültségű, sokat idézett mítoszokra gondolunk, mint a fiát, Izsákot feláldozni kész Ábrahám története, vagy a lányát, Iphigéniát fel is áldozó Agamemnoné.

Történetük azt látszik példázni, hogy ahol elhangzik a Parancs, ott nincs helye az erkölcsi mérlegelésnek, a Magasabb Szempont, a Felsőbb Utasítás felfüggesztheti, sőt meg is szüntetheti a személyes felelősséget. A rendkívüli intézkedések hatalmi ideológiája – akár vallásos, akár egyéb természetű a végrehajtandó büntett indokolása – számít mindazok cinkosságára, akiknek közreműködésére terve végrehajtásához szüksége van. A gépezet működésbe lép, s ott, ahol az engedelmesség a legfőbb társadalmi erény, ez a mechanizmus – minél tökéletesebben működik, annál inkább – azt a látszatot kelti, mintha nem is lenne alternatíva. Minden helyzet, amely az embert, az egyént megfosztja a mérlegelés, a döntés lehetőségétől, látszólag magára veszi a *Nincs választás* erkölcsi terhét, következésképp felmenti a cselekvése szabadságától megfosztott embert e cselekvés erkölcsi felelőssége alól. Ördögi csapda ez. Mert az etikai felelősség felfüggesztése, a döntésszabadság felfüggesztése csak átmenet lehet – akármeddig is tartson ez az átmenet –, később derül ki: a felelősség nem ruházható át, nem hárítható el,

csak elhalasztható; akkor is az egyént terheli, ha az elfelejtette vagy rá sem eszmélt, hogy nemcsak külső, de *belső* parancs is volt, akár figyelt a szavára, akár nem.

Erről a *belső* parancsról azok tanúskodnak, akik különbséget tudnak tenni törvény és Törvény között. A nagy történelmi tragédiákat követő statisztikai adatok számukat elenyészőnek mutatják. Ha csak ezt a mennyiségi kritériumot tartjuk szem előtt, akkor az etikus magatartást, a felismert és vállalt felelősséget valóban kivételnek kell tekintenünk. Miért nem tesszük? Hiszen a mindenkori atrocitások végrehajtói: hódító hadseregek, fanatizált csőcselék mindig számosabb. Hát azok, akiket a néma többségnek is neveznek, s akiket Dante a Pokol kapujában helyez el?

E szomorú házat

azok nyerik, kik közönyösen éltek

s kiket nem ért dicséret, sem gyalázat;

s az angyalok, kik fellázadni féltek

s hívek sem voltak; csak magukra voltak,

lelkükben nincsen sem erény, se véték.

(Harmadik ének, 34–37.)

Dante félreérthetetlenül elmarasztalja azokat, akik „nem kellettek sem Égnek, sem Pokolnak”. Fordítója, Babits Mihály még tovább megy; Jónással kimondatja, amit az *Isteni Színjáték* alkotója csupán sejtet, hogy „...vétkesek közt cinkos, aki néma.” Bűnök elévülhetnek vagy sem – döntsék el a jogászok. A cinkos némaság nem évülhet el, mert megfoghatatlan, nem büntetendő, s nem is menthető fel: „Csak ami nincs, annak van bokra. Ami van, széthull darabokra.” Ami volt, csakugyan széthullt darabokra, csak a nincs, a nem-volt gyökerein terebélyesednek a felejtés és az emlékezés bokrai.

A felejtés a némák emlékezése. Akárcsak az egyén múltjában, a közösség életében is vannak helyzetek, pillanatok, amelyekkel a túlélő nem tud, nem akar azonosulni. A szégyen, a megvetettség,

a gyávaság és a gyilkos önkény vagy csupán a közöny, a bénultság végtelen pillanatai ezek, s ki akarnak kopni az emlékezetből; a tanulatlan is tudott erkölcsi törvény, az elnyomhatatlan igazságérzet tiltakozik vagy csak védekezik ellenük. Amit letagadunk vagy elfelejteni próbálunk, azt – az elkövetett rosszat vagy a nem vállalt jót – meg nem történné akarjuk tenni, vagyis beismerjük: nem lett volna szabad megtörténnie, illetve mindenképpen vállalni kellett volna. Ezért hagyományoznak több felejtést, mint emlékezést az utánuk jövőkre azok a nemzedékek, amelyek nem akarják, hogy örököljék szüzenüket. „Hitler? Connais pás” – válaszolták egy körkérdésre elképesztő ártatlansággal azok a francia fiatalok, akik a Harmadik Birodalom összeomlásának évében születtek. Akik 1945-ben voltak húszévesek felhördültek, s igen kevesen értették meg közülük, hogy ők a felelősök saját rossz emlékeiktől megkímélt gyermekeik tájékozatlanságáért. Az ilyen felejtés nem annyira a múlttal, inkább a jövővel szemben felelőtlenség. Még örülhetnénk is, hogy a hatvanas évek húszévesei számára Hitler neve ismeretlen; a megalomániás mázolósegéd számára elképzelhetően a legsérelmebb büntetés, hogy a közvetlen utókor tudatából még a neve is kiesett, hogy nem mércéje többé sem a nagyságnak, sem a hatalomnak, de még a mérhetetlen pusztulásnak, szenvedésnek sem, amely ugyan a nevéhez fűződik, de amely nem volt, nem lehetett csupán egyetlen ember műve.

Példáért nem is kell a fasiszmusnál messzebb mennünk:

Néhány ember korlátlanul szabad cselekvését számtalan ember nem-cselekvése teszi lehetővé. A passzivitások végtelen sora így válik cselekvéssé, gyakran a tehetetlen tömeget alkotó egyének szubjektív szándékával merőben ellentétes irányú aktivitássá. A fasiszta típusú ideológia demagóg retorikája azt a látszatot kelti, mintha a hatalom a tömeg helyett, az ő érdekében, az ő akarata szerint cselekedne. Valójában az a helyzet, hogy a depolitizált tömegre s az egyéni felelősséget nem ismerő, annak kockázatát nem vállaló individuumra építi fel hierarchiáját, amely a parancsot osztogatok és

a parancsnak engedelmeskedők rétegeiből áll. Közös érdeket, közös felelősséget hirdet, holott felelősség csak ott van, ahol létezik alternatíva, ahol „az én vezérem bensőmből vezérel” elve érvényesülhet, ahol a felelősség nem az utólagos számonkérés, hanem a cselekvéssel egyidejű felismerés indítéka.

Ábrahám dilemmája

Kierkegaard „Ábrahám-rettegés”-nek nevezi azt az állapotot, amikor az embernek magának kell mérlegelnie az előtte álló lehetőséget, hogy eldöntse, hogyan cselekszik, milyen példát mutat cselekvésével. Csak azt felelji el hangsúlyozni a dán filozófus, hogy ehhez az embernek *választható lehetőségként*, alternatívaként kell helyzetét felfognia. *Tulajdonképpen minden emberi helyzet ilyen, csak hogy ezt elrejtí, mitikus ködbe burkolja a bevett szokásrendszerhez igazodás gépies fegyelme.* Ábrahám számára a parancs nem *mérlegelhető* (helyes-e, helytelen-e?), nem is *teljesíthető* (mert akkor felmerülhetne az a lehetőség, hogy esetleg teljesíthetetlen), hanem *teljesítendő*. A dolgoknak a parancs habozás nélküli teljesítéséből eredő menetét csak egy másik parancs változtathatja meg. Helyzetének kettősségét – bár egy időben jelentkezik – Ábrahám két fázisban éli át. Kap egy parancsot, hogy áldozza fel a fiát, és kap egy másik parancsot, amely voltaképp az előző visszavonása.

Hol történik mindez Ábrahámmal? Otthon (az első parancs), és a Mórija hegyén (a második parancs)? *A helyszín tetszőleges. A helyzet Ábrahám tudatában megy végbe.*

Ha kibontjuk a legendát mitikus időtlenségéből, máris szembeötlik a helyzet konkrét történetisége. Ábrahám két korszak mezsgyéjén éli át metafizikai kalandját. Az emberáldozat az ősiségbe vezető hagyományból eredő köteletség: az istenség jóindulatának megnyerése annak a feláldozásával, ami az embernek a legkedvesebb, amitől a legnehezebben válik meg. Mi már tudjuk, milyen kegyet-

len Ábrahám istene: még a gyermekénél is többet követel alattvalójától – emberi szabadságáról, a szabad döntés jogáról, felelőssége vállalásáról kell lemondania. Valójában igenis döntött, hiszen felismerte az alternatívát, és választása eredményét a második, feloldozó parancs örökíti meg. Szakított a hagyománnyal, az újat választotta, de (talán önmagát is) megtévesztő módon, csak a régi formák rituális mezében meri vállalni újfajta emberi magatartását.

Minden autoritárius társadalom – az a törzsi társadalom is, amelyben az Ábrahám-legenda született – igényeit, elvárásait nyilvánkoztatás, vallási dogma vagy a világi hatalom törvényerejű parancsai képében közli az alárendelt emberrel. Két parancs kibocsátása között is íratlan törvény, hogy a parancs megszeghetetlen, hogy az ellenállás reménytelen, hogy a túlerővel esztelenség szembeszegülni. De: ha ez igaz volna, nem bontakozhatott volna ki egyetlen forradalmi mozgalom, egyetlen népi ellenállás, egyetlen lázadás sem, soha senki meg nem kockáztatta volna üldözött ártatlanok megmentését, emberellenes törvények megszegését. Ebben az esetben az emberi öntudat legmagasabb megtestesítőjét abban a japán őrmesterben kellene tisztelnünk, aki huszonkilenc évvel a II. világháború befejezése után még mindig egy azóta teljesen értelmetlenné vált parancs visszavonására várt, hogy elhagyja egy emberöltővel azelőtt kijelölt őrhelyét.

„Arbeit macht frei!” – hirdette a náci lágerek kapufelirata: „A munka szabaddá tesz!” Halálraítélt rabszolgák munkájáról volt szó, akik csak addig élhettek, amíg munkájuk a Harmadik Birodalomnak több hasznot hozott, mint amennyi kalóriát fogyasztottak, hogy dolgozni tudjanak. S nem arról a szabadságról, amely Sartre szerint azonos magával az emberi felelősséggel. Ez kényszer volt, nem szükségszerűség, rabság és halál, nem pedig szabadság. Ám még ott is pislákkolt az ellenállás lángja, és az a felismerés, hogy nem minden munka tesz szabaddá, hogy a gyakorolt hatalom nem feltétlenül törvényes hatalom is, hogy *a szabadság elvesztése a felelőség elvetésével kezdődik.*

Az erkölcsi döntéskényszer, az, amit sartré-i terminológiával „situation”-nak, helyzetnek nevezünk, állandó velejárója az emberi létnek. Ha van reakciósetika, más szóval, ha etikának nevezhető az, ami bénító, maradi, akkor azoknak a viselkedési normáknak az együttesében ismerhetjük fel, amelyek az emberi erkölcsi séget pusztán külső körülmények eredményének tekintik, elvitatják az egyéntől személyes felelősségét, előírják a számára egyedül lehetséges magatartást. Számtalan példával bizonyítja a történelem, hogy minden ilyen etika egy kisebbség diktatúráját hivatott szentesíteni a többség fölött. És minden olyan cselekedet – ez is történelmi tanulság –, amely a látszólag lehetetlent, azoknak az erkölcsi értékeknek a folytonosságát, amelyeket az ember nembelisége hivatott biztosítani – mint lehetségest mutatja fel, az emberiséget lendíti előbbre, zsarnokságok uralmán üt rést. Így képviseli a kivételes az általánost, így teszi lehetővé, hogy a példás nemcsak elvben, de a gyakorlatban is általánossá váljék.

Tíz igaz ember vagy száz, aztán ezer – az idők kezdete óta velük adja hírül minden emberi közösség, hogy változtatni kíván a sorsán.

1975

Proustiana

Mielőtt elmondanék valamit abból, amiről már nagyon rég készülök, szeretnék és félek beszélni, egyet-mást el kell árulnom e kényszer és e gátlás okairól. Mint minden olyan összefüggés, mely túlságosan lazának, távolinak tűnik, s inkább a fantáziára, semmint a logikára számíthat mint közvetítőre, hogy elfogadtassék, ez is a messzi gyermekkor megőrzött ajándéka. Sokáig hittem ugyanis, hogy az orvos és az író valamilyen titokzatos varázserő birtokosa: mindent tud. Belelát az emberbe: az egyik kitalálja, mi a baja a betegnek, s mit kell tenni, hogy ne szenvedjen; a másik meg kitalálja, hogy a járókelőnek – akiről én, ha az utcán szembejön velem, semmit sem tudnék mondani azon kívül, ami szemmel látható – mi a neve, hány éves, milyen házban lakik, kit szeret, mitől fél, hogy folynak élete napjai... Minden bizonytalansággal a mesehősöktől örökölték csodálatos képességeiket, hiszen gyermeki tudatomban őket váltották fel, átvették szerepkörüket, egy titokzatos világ küldöttei voltak. Ez a világ nem a valóságon kívül vagy a valóság fölött helyezkedett el, ellenkezőleg: mélyebb, igazibb, több volt az általam (közönséges halandó, ráadásul gyermek) ismert és megismerhető valóságnál. Mondanom sem kell, hogy orvosokat jóval előbb ismertem személyesen, mint írókat. Ha nem ragaszkodom olyan makacsul mitizáló elképzeléseimhez, látnom kellett (volna), hogy emberek, mint

a többi: magasak vagy alacsonyok, kövérek vagy soványok, barna vagy kék szeműek, lakásuk van, családjuk és télikabátjuk, amiből következtethettem (volna), hogy... De én nem akartam következtetni. Hinni akartam, hogy igenis vannak tévedhetetlen, mindentudó lények. Ezért hát a betegség és az olvasás valamiképpen ünnepek voltak, a *rendkívüli idő*, amikor a dolgok megszokott menetét felváltja e fantasztikus lények hosszabb-rövidebb tartózkodása életemben.

Az írókkal való személyes kapcsolatfelvétel ideje már arra az életkorra esett, amikor a serdülő eksztázisok és kritizmus végletei között hánykolódva önmagát keresi és fél, hogy megtalálja, ezért maga sem tudja/ mit is kíván jobban, lassítani az idő múlását vagy minél gyorsabban felnőtté válni. Ezért vagy másért, azon a csalódáson, hogy az eleven író netán szürcsöli a kávé, izzad vagy megélhetősi gondjai vannak, könnyen átsegített az az eleinte hihetetlen megtiszteltetés, hogy nyájasan szóba áll velem. De titkát, hogy ékes és pontos szavakba tudja formálni azt, ami bennem csak ködösen gomolyogva él, nem tudtam megfejteni, részint mert a tehetség természetének kielégítő magyarázatával még a legokosabb felnőtt is adósom maradt („Elhatározhatod, hogy orvos leszel, de azt nem, hogy költő. A madár sem határozza el, hogy énekelni fog, mégse tud mást csinálni.” – írta az a régi *Korunk*-munkatárs orvos, Elek Miklós, Dienes László és Gaál Gábor barátja, aki gyermekkori szellemi életem legfontosabb szereplője volt), a munkát pedig sokáig makacsul nem voltam hajlandó összekapcsolni eredményével, a csodával, mint a legemberibb teljesítménnyel.

És ekkor jött Proust. Amit hozott, nem ért teljesen készületlenül. De reveláció volt a javából, és nemcsak pompásan indázó mondatai káprázatos mélységével. A regény zárt világa, amelybe az író mint mások titkainak meglesője kívülről és felülről hatol be és viszi magával az olvasót, hirtelen kinyílt, mert megszólalt az én, egyszerre narrátor és szereplő, emlékező és felfedező. Mert hát mi más az én-regény, mint a lélektani realizmus eszményi – talán egyetlen le-

hetséges – műformája? De ne vetítem vissza későbbi olvasatok elméleti széljegyzet-heurisztikumát arra az első élményre, amellyel Jordáky Lajos könyvkölcsönző kedve jóvoltából *Az eltűnt idő nyomában* kötetei megajándékoztak. Elmondhatom Halász Gáborral: „Szerencsés voltam, mert egyidős a könyv hőisével, s a mű alaphangulata egybeesett a fiatal ábrándokkal és az olvasmánynak kiszolgáltatottság édesen gyöttrő érzésével. Önállóságot keres, mégis csak tekintélynek hisz a kamasz; saját magát is csak a képzelt hősökön és a készen kapott gondolatokon keresztül érti meg, fogadja el és élvez, esztétikai bálványimádó.”

Ugyanazt a könyvet olvasom újra vagy egy másikat? Vagy – másként fogalmazva – azonos vagyok-e azzal a Proust-olvasóval, akit „a fiatalság zűrés és néma alvilágából” kiszabadított azzal, ahogyan önmagát kiszabadította? Annak idején, csakis arra figyelve, ami-re ifjúkori élményéhségemmel ráhangolódhattam, nem időztem el olyan részleteknél, melyekre mai valóm, más tapasztalatokkal és félelmekkel, de az esztétikai bálványimádásnak is másfajta ritu-saiba beavatottan, fogékony. Meghitt ismerősöm az a fiatalember, aki, huszonnégy évesen átéli, hogy aztán tíz évvel később megírja, újabb tizenöt esztendő múltán pedig végre közölje is a Guermantes-ék második kötetében a nagyanya betegségét és halálát. Az idő teszi, hogy újraolvasáskor a primer hatás nem elrejt, hanem kiemeli az eszközök tökélyét. De melyik idő? A remekmű örökléte? Az esemény felidézése mint elbeszélte epikai anyag, vagy a kettő között végbemenő feldolgozás folyamata? Esetleg az olvasás jelen ideje, melybe belesűrűsödik az olvasó múltja is, magába foglalva a mű emlékképeit védő burok felületét érintő pillanatokot? (Nyolc évig, 1896-tól 1904-ig dolgozott Marcel Proust azon az ezeroldalas regényén, a *Jean Santeuil*-ön, amelyet sosem adott ki – 1952-ig nem is jelent meg! –, hogy egy esztendő múlva, mint aki már tudja, mit akar, nekilásson *Az eltűnt idő nyomában* megírásának. Ezúttal már nyíltan vállalva a szakítást egy – a mondanivalójával ellenkező – regénytechnika, az objektív kívünlállás fikciójával.) Proust ta-

lálmányának lényegét, hogy ugyanis a világ az Én impresszióinak foglalata, talán csak most kezdem igazán érteni, amióta egyetlen fejezet – mint egy tökéletes óraszerkezet működésében gyönyörködöm, kötelességektől lopva időt az élvezet számára. A *Guermantes*-ék második részének első fejezetéről van szó. Már a fejezet tagolása, az alcímek (*Nagyanyám betegsége, Bergotte betegsége, A herceg és az orvos, Nagyanyám haldoklása, Halála*) jelzik a szálakat, melyekből a narrátor összeszövi a történet textúráját. A pók itt egyben saját hálójának foglya is: a család és az irodalom (Bergotte – derítette ki a proustológia – Bergson és Anatole France vonásaiból összegyűrt *saját* hőse az írónak), az arisztokrácia és az orvostársadalom (az író édesapja, Adrien Proust orvosprofesszor, akadémikus, a maga idején a francia és a nemzetközi epidemiológia jeles képviselője) – a fiatal hős életközegének olyan körei, amelyeket voltaképp az ő személye, mindeme körökben más-más módon való jelenléte, a regénybeli szerephalmozás köt össze. Ez a szerepinterferencia szervezi egészé a regény sokféle, társadalmilag is heterogén világát. A különböző szerepek egybehangolását az életben, akárcsak a műben, bizonyos normák szabályozzák, s mint ilyenek illeszkednek a regény motívumrendszerébe. Az udvariasság-motívum például gyakran összetéveszthető a jóság-motívummal, akár mert az egyik a másikat valóban motiválja, akár mert – tényleges belső motiváció híján – az udvariasság pótolja, helyettesíti, mímeli a jóságot. De Proust páratlanul finom árnyalatokkal gondoskodik arról, hogy disztingváljunk: nem mindegy, hogy udvariasságból vagyunk jók vagy jóságból udvariasak. Az utóbbira példa a súlyosan beteg nagyanya, aki mintha hinne a divatos orvos vigasztaló-megnyugtató szavainak – „S ha valaha egy kis rosszulletet érez, ami bárkivel megtörténhet, úgy tesz, mintha nem érezné, mert önből ennek a kis rosszulletnek, mint Talleyrand bölcs szava mondja, »képzelt« egészségest kell formálnia...” enged az őszintén szeretett nagyanyját egészségügyi sétára kényszerítő, de közben szórakozni is vágyó unoka narrátor unszolásának, hogy menjenek ki a Champs-Élysées-

re. Az előbbire meg Guermantes herceg a példa: „Azért jövök, kedves uram, mert hallottam az ijesztő hírt. Rokonszenvem jeléül szeretném apjaura kezét megszorítani”; és: „...annyira átérezte a nekünk tett udvariasság fontosságát, hogy egyebet nem is látott (...), megszokta, hogy ragaszkodjék azoknak a formaságoknak a betartásához, amelyekkel elhatározta, hogy valakit megtisztel...”

Hogy a jóságnak álcázott udvariasság rítusai, egy viselkedéskultúrával áthatott osztály felnőtt egyedeinek infantilizáló társasjátéka éppen a látszatok bűvös tiszteletére ügyelve vak a tényleges szenvedés, az igazi empátia, a valódi tapintat iránt, e szertartásokkal párhuzamos haláltusa bemutatásával szembeállítva válik a szerepinterferenciákat egyetlen nyalábba gyűjtő szerepstratégia, az írói ábrázolás céljává. A távozó élet valósága mellett teljesen valószerűtlenül hat a nagyon is elevenek és életrevalók igyekezete, hogy a gyászos eseményhez illően viselkedjenek. A narrátor, miután egyik szerepében igyekezett előbb az orvos, aztán a herceg illemtudexéhez igazodni, és szenved, de közben udvariaskodik, a haldokló közvetlen hozzátartozóinak körében felfedezi a családtag és művész ugyancsak interferáló szerepköreit; szenved, miközben figyel, vagy figyel, miközben szenved:

„Bementünk a betegszobába. Félkörbe görbülve az ágyon másvalaki feküdt, nem nagyanyám, egy állatféle, aki, mint valami maskarát, magára húzta az ő haját, belefeküdt az ő ágyába, s most ott hörög, nyög, vonaglik, és ideoda rángatja takaróit. (...) De ha csak egy állat mozgott itt, hol volt az én nagyanyám?”

Döbenten észlelem, hogy metaforává sűrített metamorfózisában az oly jól ismert drága lénynek, aki többé nem hasonlít önmagára, egy ugyancsak gyermekkori, a Perrault-mesére emlékeztető átalakulás/szerepváltás körvonalazódik: igen, egy állat – a farkas – a beteg nagymama ágyában! Ime, az olvasó, amint a klasszikus szöveget

mint jelentésszerű (motívum) rendszert úgy sajátítja ki, hogy „újraírja” a szerepeket, mert meríthet az asszociációknak elvben végtelen, gyakorlatilag egy kultúrkör közös kellékei által körülhatárolt lehetőségeiből. Kétszeresen régibb forrásból merít, mint a kezében tartott olvasmány. Először, mert maga a mese régibb, mint a regény. Másodszor, mert a *Piroska és a farkas* az író is, az olvasó is előbb ismerhette, mint amikor az egyik megírta, a másik elolvashatta az *À la recherche du temps perdu*-t. Ki tudja, eszébe jutott-e Proustnak – mindenképpen felelős azért, hogy eszébe juthat a regényolvasónak – a mese.

Mert a nagymamát nem a farkas falta fel, hanem az Idő. A Halálnak sok neve van. Miért ne hívhatnánk Kronosznak is?

Várákozás a törvény kapujában

Most történik, állandóan: most és mindig.

Úgy kezdődik, mint egy vicc, úgy folytatódik, mint egy helyszíni tudósítás – az egész nem több másfél oldalnál –, és úgy végződik, mint egy parabola. Erkölcsi tanulsága poénszerűen csattan. Egyéb-ként lehet, hogy tanmesét írt Franz Kafka 1914 november-decemberében *A törvény kapujában* címmel.

„A törvény kapuja előtt áll egy őr.” A kezdő mondat folyamatos jelen, időtlenséget sugall, az időtlenség pedig a várákozás egyik ideje: nem tudjuk, mióta (áll ott az az őr), és nem tudjuk, meddig (kell ott állnia). Szókratész óta nem tudásunkról tudjuk, hogy némiképpen ironikus is lehet, nemcsak helyzet és magatartás, de szerep, sőt, módszer is. Itt azonban, vagyis ott, *A törvény kapujában* a nem tudás iróniája inkább egy Szókratész előtti kultúrkörből ered. Kafka egész művével ezt a nem tudást üzeni. De hadd lássuk tovább, mi történik *A törvény kapujában*: „Ehhez az őrhöz (ti. a kapu őréhez!) odamegy egy vidékről jött ember, és engedélyt kér, hogy bemehessen a kapun.” Erről az emberről tehát máris két fontos dolgot tudunk: 1) hogy honnan jön, és 2) hogy hova akar bejutni. Ámde van a kettő között egy harmadik információ is, ki tudja, hogy nem éppen a legfontosabb: hogy ugyanis *engedélyt kér*. De ne vágjunk a dolgok elejébe, tartsunk sort. Mit jelent az, hogy ez az em-

ber *vidékről jött*? Mi a vidék? És mihez képest az? Mitől esik *távol* az a hely, ahonnan az ember elindult, hogy *közel* kerüljön, hogy beléphessen?

A *kapu* az a toposz, amely *kintre* és *bentre*, *távolra* és *közelre* osztja a világot – a tanmese világát-, *központra* és *vidékre*. Központ a törvény. Vidék minden, ami a törvényen kívül esik. Minden és mindenki, ami és aki nem részesül a törvény védelmében. Vidéki ez az ember, vagyis gyámoltalan, ügyefogyott bizonytalan, félénk. De tudja, hogy van Törvény, és elindul feléje. Közeledése a Vidéktől a Kapuig – aktív várakozás, célja van: a Törvény, a Vidékinek pedig reménye, hogy elérheti a célt.

Az elbeszélés jelen ideje ez a *most*, amint rejtett kameraként látatja a Kapuban álló Őrt és a hozzá lépő Vidéki embert, mintha azt sugallná, hogy várakozása csupán egy mozzanat, már itt is a beteljesülés: „Minthogy a törvény kapuja, mint mindig, nyitva áll...” Akkor miért kér engedélyt a vidékről jött ember, hogy bemehessen a kapun? Azon a Kapun, amely egyrészt mindig nyitva áll, másrészt Őr áll előtte! Ez a kétértelmű üzenet várja *A törvény kapujában* a Vidékről jött és a Törvény felé igyekvő embert. Kétértelmű vagy kétféle üzenet? Akár így, akár úgy, ez a kettősség határozza meg a helyzetet, a helyzet pedig értelmezést igényel, és döntést követel: melyik jelzésnek higgyen, melyiket fogadja el érvényesnek; már döntött is. Engedélyt kér. Hatalmat ad az Őrnek, hogy igent vagy nemet mondhasson.

A *most* hatalma ez. Két arca van, két neve, az *igen* és a *nem*. Ez az Őr itt, *A törvény kapujában* csak az egyik arcot mutatja, csak az egyik nevet látszik ismerni vagy legalábbis használni: „Az őr (...) azt mondja (...), hogy most nem engedélyezheti a belépést.” A jelen idő tehát tovább morzsolódik, kisebb jelentésségekre bomlik. Ez a *most* a még nem; nem engedély, de nem is visszautasítás; elnapolása a döntésnek, halasztás. Semmi sem bizonyos, semmi sem végleges. „Maglehet”, feleli az Őr a Vidéki ember reménykedő tudakozására, hogy akkor tehát majd később.

De hát mi is ez az Őr? Portás? Szolga? Főnök? Szolgáltatást nyújt, vagy kiszolgáltatottságot jelképez, a Vidékről jött ember kiszolgáltatottságát? Rossz-e az Őr vagy jó? Nincsenek tulajdonságai. Hatalma van. Helye van a hierarchiában, amelynek legmagasabb fokán a láthatatlan Törvény trónol. A láthatatlan világot a láthatótól a Kapu választja el; a Kapun inneni Őr a legelsőnek látszik – hiszen csak ő látszik voltaképp –, valójában a legutolsó az örök sorában, a Kapun túl ugyanis „Teremről teremre örök állnak, egyik hatalmasabb, mint a másik. Már a harmadik látványát én magam sem bírom elviselni.” Az elriasztásnak ez a stratégiája – közvetett információ, amely akár dezinformáció is lehet, minthogy ellenőrizhetetlen – nagyon is hatásos. Emlékszünk még, hogy a Vidékről jött ember, valamilyen előzetes tapasztalat, előzetes tudás, ha nem éppen előzetes tapasztalatlanság, tudatlanság okán már attól visszariad, amit saját szemével lát, hogy ugyanis a Törvény Nyitott Kapujában Őr Áll! Visszaretten, és sorsot választ, nem a nyitott Kapu, hanem az engedélykérés meghatározta sorsot. Az elrettentés stratégiájára a kivárás stratégiájával válaszol. Fél.

A tanmese szóanyagában ez a szó nem szerepel. Jelen van mégis abban, amit a (Vidéki ember számára) látható Őr a Kapun túli feltevéseiről mint *elviselhetetlen* látványról mond; jelen van továbbá abban, amit az Őr nemcsak szavaival, de fenyegető külsejével is sugall oly hatásosan, hogy a Vidéki ember úgy dönt: tovább várakozik, tovább vár az engedélyre. Ezt külön hangsúlyozni kell, mert Az Ember, Aki Vidékről Jött nem utolsósorban attól fél, hogy a látható erőfölényt – ami a maga módján szintén törvény(szerű) – megkezdve, kijátszva próbáljon a Törvény, a Láthatatlan színe elé kerülni.

„...a törvénynek mindig, mindenki számára elérhetőnek kell lennie”, gondolja a Vidéki a kellés és a levés között, a Kapu előtt, a zsázmolyon ülve és várakozva az alkalmas pillanatra, amikor a hatalom beleegyezésével, kockázat nélkül sétálhat be a Kapun, hogy megismerje közlő a Törvényt. Szembeszállni nem mervén az Őrrel, jóindulatát próbálja megnyerni annak, aki – tekintélytisztelete ju-

talmául? vagy azért, mert a viszonylagos kényelemben várakozó helyzetét, a függést, a bizonytalanságot kevésbé érzi tűrhetetlennek? – zsámollyal könnyíti, hosszabbítja meg, véglegesíti a várakozását; kölcsönösen kedveznek egymásnak: cinkosság alakul ki közöttük. A kölcsönös kedvezésnek ebben a légkörében kerül sor arra, hogy A Vidékről Jött Ember megvesztegeti az Őrt.

„Csak azért fogadom el, hogy ne hidd, bármit is elmulasztottál.” Az Őr tehát megvesztegethető, egyszersmind megvesztegethetetlen is, hiszen A Vidékről Jött Embernek meg kell győződnie arról, hogy belépése a Kapun, a Törvény elé járulása nem megvásárolható. Esemény-e ez a tapasztalat? Az lehetne, ha ettől valami megváltozna vagy legalábbis érthetőbbé válna! De nem. És: van-e egyáltalán esemény? Vagy csak várakozás van, mégpedig hiábavaló várakozás?

A tanmese cselekménye a kezdő és a záróepizód között mindössze annyi és éppen az, ahogy az esemény elmarad, ahogy nem történik semmi, csak eltelik a várakozó élete. Milyen ez a semmi? Hogyan nem történik? Zárt rendszerben megy végbe. A rendszer heterogén elemekből áll: *eszme* – a láthatatlan Törvény, szimbolikus *tárgyak* – Kapu, zsámoly, továbbá a Vidéki ember mint *eszmefüggő lény*, és az Őr, mint a *Kapu tartozéka*; utóbbi nem is látzik tudni a Törvényről, mintha olyasmit őrizne, amit nem ismer, más szóval csak azt ismeri, amit lát, a Kaput, nem sejtván, hogy láthatatlan dolgok létezhetnek. Még másabb szóval, lényüket-létüket meghatározó különbség, hogy egyikük rendelkezik transzcendens tudással, a másik pedig nem. A Vidékről jött ember abban érdekelt, hogy átlépjen a zárt rendszerből egy lehetséges, egy elképzelhető nyílt rendszerbe, az Őr számára pozíciója mozdíthatatlan hely(zet) a mozdulatlan világban.

Az idő mégis telik, tagolható: 1) az „ember odamegy”, 2) vár, 3) meghal. Ezek a nagy szakaszok további, apró mozzanatokra bontják az időt, amint A Vidékről Jött Embert a reménykedőtől a haldoklóig minden hiposztázisában megmutatja, miközben az „engedélyt kér”, töpreng, *kérdez* (mikor?), „beles a kapun”, fél, várakozik,

„ott ül *napokig, éveig*”, „zaklatja az Őrt kérdéseivel”, megvesztegeti, figyelmezteti, „a bolhákat is megkéri, segítsenek”, öregszik, leépül, látása, hallása romlik, „észreveszi a fényt”, felteszi a döntő kérdést.

– De hát mindenki a törvény felé igyekszik – mondja az ember, hogyan lehetséges, hogy ennyi év alatt rajtam kívül senki sem kért bebocsáttatást? – Az őrlátja, hogy az ember már a végét járja, s hogy hallását elmúlóban még utolérje, ráordít: – Itt rajtad kívül senki be nem léphetett volna. Ezt a bejáratot csak a te számodra jelölték ki. Most megyek és bezárom.

Vakon látja meg a Fényt, süketen hallja meg az Üzenetet a megszűrő jött ember, aki tehát hosszú utat tett meg a Kapuig, a Törvény kapujáig, hogy ott megtorpanjon. Miért? Mert nem mer engedély nélkül élni, pontosabban csak engedéllyel mer élni a jogával, hogy beléphet saját élete/halála kapuján, hogy megismerheti a törvényt. Hiszen a törvény az emberért van és mindenkiért külön! Csak a döbbenetes poén fejt meg, tárja fel a törvény kapujából *kiolthatatlanul* áradó fény titkát: a várakozás egyéni, személyre szabott életszerep, a várakozó beléphetett volna, ha megérti, ha fel meri ismerni, hogy ez az őt át nem hárítható üdvössége.

Két életdefiniciónak kell találkoznia, hogy kiegyensúlyozott egymást; hogy átjárhatóvá tegyék az általános és a partikuláris közötti határt:

mindenki a törvény felé igyekszik (...)

Ezt a bejáratot csak a te számodra jelölték ki

Ez az embereket a *mindenki* körébe vonó való törekvés, hogy létrejöjjön valamilyen bensőséges kapcsolat a Hozzáférhetetlennel, értelmezhető úgy is, hogy csak várni lehet Rá, törekedni lehet Feléje, elérni nem lehet, belső körébe jutni, birtokolni – nem lehet; a *mindenki* túl tág fogalom. A *csak a te számodra* felkínált esély vonja az általános emberi törekvést a születés, élet, halál személyes, egyedi körébe, de a szándék, elszántság, akarat, döntés egyéni pillanatait is, azaz folyamatát magában foglalja. Az egyes ember egyidejűleg

mindenki, és csak az *én*, a *te*, az *ő*, aki be mer lépni a nyitott kapun, aki az Őrben a maga beavattatásának, kiválasztatásának eszközét, nem pedig akadályát látja. Mindenki látja a jeleket, de csak az *én*, a *te*, az *ő* meri értelmezni őket. Különben sosem derül ki, mire várt a várakozó, mi várt volna rá.

Az alkalom egyszeri és visszahozhatatlan. Elképzelhető, hogy az Őr állástalan marad, hiszen nem lépett be az, aki előtt nyitva volt a Kapu: „Most megyek és bezárom.” Akár vissza is kanyarodhatnánk a tanmese első mondatához: „A törvény kapuja előtt áll egy őr.” És előlről kezdődhet minden?